

Peter Gerlitz

**MENSCH UND NATUR IN DEN
WELTRELIGIONEN**

Grundlagen einer Religionsökologie

Primus Verlag, München 1998, 210 str.

U kakvom su odnosu čovjek i priroda u svjetskim religijama?

Pitanje naizgled jednostavno i jasno. Međutim, mogući odgovor složen je i slojevit. Autor istraživanja **Čovjek i priroda u svjetskim religijama** Peter Gerlitz pozorno je iščitavao odgovor analizirajući temeljne spise svjetskih religija. Svjestan širine i dubine tematike i opasnosti da se izgubi u šumi religijskih tradicija ograničio se na traženje obrisa jedne moguće **religijske ekologije**. Nije ju našao na istaknutom mjestu u svetim spisima niti je imala neko povlašteno mjesto izvan njih. Autor tragove moguće religijske ekologije prepoznaje uglavnom u vjerskim zapovijedima koje usmjeravaju živote svojih vjernika. Na taj su način uvjetovale i čovjekov odnos prema prirodi. Priroda u tom kontekstu za čovjeka postaje samo objekt kojega on koristi na vlastitu korist. On je njezin gospodar, ali i zaštitnik. Odgovoran je za nju jer mu je dana u baštinu od samog gospodara života i Stvoritelja svega svijeta.

Na toj osnovi Gerlitz zasniva moguću religijsku ekologiju u kojoj zorno pokazuje svu dinamiku odnosa između čovjeka i prirode u velikim svjetskim religijama. Svoja polazišta o tim pitanjima autor iznosi u *Predgovoru (XI–XIV)* u kojem odmah ističe razliku između **prirodnih i objavljenih religija**. Zatim iznosi mišljenje o mogućem rješenju ekoloških problema na religijskoj osnovi. Ona bi prema njegovu shvaćanju mogla pružiti novo razumijevanje i novi izgled svijeta na kojem bi se mogli stvoriti uvjeti za jednu opću ekologiju (*XIII*).

Elemente za takvo stajalište Gerlitz traži prvo u Budizmu (1 – 45), pa u Hinduizmu (50 – 68), zatim u biblijskim knjigama

SZ–a (72 – 108) i NZ–a i na kraju u Islamu (156 – 190).

Prirodne religije svoju su vjersku tradiciju prenosile usmeno. Zapise i sustavne dogmatike nisu imali. Sve što je trebalo znati i vjerovati zapisano je u prirodi. Ona govori dovoljno o sebi i o čovjeku. Tko se s poštovanjem i pažnjom prema njoj odnosi, ostaje siguran i ona mu postaje kuća, a kuću njezin stanovnik mora stalno održavati. Tada će oboje biti sretni i živjet će u simbiozi jer su međusobno ovisni.

Tako otprilike govori Gerlitz o odnosu čovjeka i prirode u prirodnim religijama, koje čovjeka i prirodu integriraju tako da mogu živjeti u simbiozi.

U pismenoj tradiciji navedenih **objavljenih religija** stvari su postavljene drukčije. One ne govore toliko o simbiozi čovjeka i prirode. U središtu njihove refleksije je uvijek prvo čovjek i njegovo spasenje. Priroda je tek objekt na kojega njezin gospodar ima potpuno pravo, ali i dužnost uzdržavati ju i brinuti za održavanje sklada između nje i sebe. Čovjek ju može neograničeno iskorištavati za vlastiti napredak, ali isto tako može ju na kraju i razoriti. Međutim, nije sve tako jednostavno i površno kako bi se na prvi trenutak dalo zaključiti.

Tijekom razvoja religija mijenjao se i oblikovao odnos čovjeka prema prirodi. To je najvidljivije u vjerskim zapovijedima, smatra Gerlitz.

Čovjek je u ovo nevoljno vrijeme potražio temeljiti odgovor, u trenucima kada je opasno narušen njegov odnos prema prirodi i kada smo svi zatečeni pred golemim posljedicama beskrupuloznog i izrabljivačkog odnosa. Teži se za novim smjerovima koji bi bar ukazivali na neko spasonosno rješenje i koji bi utrli novi put koji bi svima pomogao. Takav mogući put Gerlitz naziva **općom ekologijom**. Nije pri tome riječ o nekoj novoj znanstvenoj disciplini nego se radi o zajednici ili o zajedništvu u kojem bi se prepoznala nova ekološka svijest koja bi svoje začetak ili

svoj izvor imala u religijama i njihovim utemeljiteljima (XIII). Takva zajednica ne bi se temeljila samo na nužnosti zbog velike opasnosti. Ako bi izvirala iz religijske svijesti, onda bi se u njoj podrazumijevala, prema uzoru na religijsku različitost, zajednica različito vjerujućih. Ona bi stvorila novi duh, mnogostruk a jedinstven u istoj težnji za općom ekologijom i novim zajedništvom (XIII).

U budizmu od samih početaka postoji veoma jasno izražena težnja za jedinstvom prirode i skladnim odnosom između ljudi i životinja. Odnos čovjeka i prirode u budizmu izrazito je afirmativan i to je okosnica te religije. Gerlitz taj odnos obrađuje detaljno i opširno. Očito i redosljed kojim analizira pojedine religijske tradicije govore o stupnju afirmativnog odnosa između čovjeka i prirode. U drugim religijama taj se odnos bitno mijenja.

Utemeljitelj budizma, Buddha, bijaše prije čovjeka. Zato želi vlastita iskustva i događaje iz ranijeg života svima navijestiti. U davno vrijeme, kad je bio sjeme, životinjama je načinio šume svojom iznimnom dobrotom. Sve ostalo što je nastajalo proizašlo je zahvaljujući njegovoj savršenoj dobroti. Buddhina svjedočanstva o tim događajima i vlastitim iskustvima imaju temeljno značenje za budističkog vjernika. Kao što je SZ-nim prorocima središte navještaja bila budućnost i nada, budistima je to iskustvo i događaj (1). Takvim usporedbama među religijama autor otvara prostor boljeg razumijevanja i praćenja samog odnosa između čovjeka i prirode.

Buddha u svojem svjedočanstvu o preegzistenciji iznosi još jednu veoma važnu činjenicu. Naime, kad je stvorio šume, ostao je živjeti s divljim životinjama. Nije bilo nikakvog sukobljavanja među njima, nitko se nikoga nije bojao. Živjeli su u miru i sreći, zahvaljujući preobilnoj Buddhinoj dobroti koja je svojom snagom to blagostanje omogućila. Prema tome, taj je praodnos ideal prema kojem treba težiti.

To je pitanje od životnog značenja. Jedako tomu važno je drugo pitanje koje proizlazi iz prvoga, a odnosi se na zabranu nanošenja boli, ozljeda i usmrćivanja živih bića jer Buddha je u svim životinjama i biljkama i njegov ih duh sve prožima. Ta dva stajališta zauzimaju središnje mjesto budističkog nauka potvrđuje Gerlitz.

Preegzistencija Buddhine potvrda je svim živim bićima da će živjeti i nakon zemaljske smrti. Život nije jednokratni. On je poput kruga koji nema ni početka ni kraja (*samsara*). U tom kruženju stalnog ili ponovnog rađanja i vraćanja pojedinačna će duša (*atman*) doživjeti konačno prosvjetljenje meditacijom ili dobrim djelima, i tada će se sjediniti s Brahmanom tzv. kozmičkom svijesti. Ponovno rođenje može se dogoditi ili ispuniti u bilo kojem liku već prema zaslugama koje je dotični postigao kroz svoja djela ili život na Zemlji. Dakle, može se roditi i kao životinja, biljka ili u nekom drugom obliću (2). Iz toga se daje zaključiti da ne postoji definitivna granica između čovjeka i prirode. Sve je istim duhom (Buddhin dah) prožeto. Čovjek je nedjeljiv dio prirode, čas je prirodni predmet, a čas opet čovjek ili životinja. To je u najdoslovnijem smislu očita sudbinska povezanost i ovisnost između čovjeka i prirode. Tu nestalnost čovjekove egzistencije uvjetuje požuda jer sav je oblikovan iz požude. Iz te se uvjetovanosti može izvući djelom ili činom (karma) koji je vođen voljom. Taj se čin treba pozitivno očitovati u djelima, riječima i mislima. Riječ je dakle o dobrim i spasonosnim činima koji oblikuju tri vrline, oslobodjenje od požude, mržnje i opsjena (4). Te bi tri vrline trebale voditi čovjeka kroz međuljudske odnose i kroz prirodu.

Stvarnost je za Buddhu dinamična i u stalnoj je promjeni te ništa u njoj ne postoji kao ja-biće. Ništa u ovom svijetu, ni duhovnom ni tjelesnom, nema svoju osobnost, neosobnost je posvuda (8). Tako se mora zaključiti, prema onome što autor iznosi, da je u središtu svakog odnosa totalna ovisnost o Buddhi, ali i upu-

ćenost svih živih bića jednih na druge. Između životinjskog i biljnog svijeta postojala je tijesna povezanost, ali to je jedinstvo kasnije bilo razoreno. Odnosi između čovjeka i prirode su u cijelosti poremećeni. Međutim, Buddha je to u svojoj ranijoj egzistenciji naslutio. Tu idealnu ravnotežu narušila je upravo promjenjivost živog bića, prvenstveno čovjeka, jer u ponovnim rođenjima bića se različito sastavljaju i spajaju. Izgleda, svu mijenu u bićima i cjelokupnoj stvarnosti stvara Buddha koji je sve to već iskusio. Ta sav je život u njemu. Prema tome osnovna je oznaka Buddhina života priroda u svim bićima (14). Sve njegovim dahom diše. Ali, zbog već spomenute požude u čovjeku je stalno prisutan i nemir koji se oslikava u cijeloj prirodi. Stoga sva živa bića pate i sva čeznu za oslobođenjem i spasenjem. To će im donijeti Buddha kroz prosvjetljenje.

Po čovjeku bi trebala biti cijela priroda oslobođena i prosvjetljena. Tada će se vratiti prvobitno idealno stanje ravnoteže iz Buddhine prijašnje egzistencije. Po toj zajedničkoj težnji i nastojanju može se govoriti i o srodstvu bića. To je put prema oduhovljenju. Prema tome, osnovna je dužnost zauzeti prema životu autentično strahopoštovanje i treba ga čuvati pod svaku cijenu (16). To znači opredijeliti se za nenasilje i onda dosljedno apstinirati od ribe i mesa. To je tzv. budistički obrazloženi vegetarizam. Zato je osobito zabranjeno naštetiti biljkama i sjemenu, zemlji, vodi, zraku jer sve je to ispunjeno nevidljivim bićima.

Sve zajedno, sav organski i anorganski život, je jedna velika cjelina, sklad, eko-kozmos, vezani vitalni biokozmos, smatra Gerlitz (25). Stoga je i logično da će središte budističke etike biti zabrana uništavanja života, tj. zapovijed o nenasilju i neubijanju. Sva je priroda prožeta Buddhinom samilošću i od nje živi. Ona joj omogućava da svlada patnju kroz kušnju. Jer, cilj je Buddhine ljubavi i samilosti sklad među svim živim bićima i idealno

jedinstvo prirode (31). Ljudi kao dio prirode nose veliku odgovornost koja obvezuje očuvati prirodu. U tom duhu budiizam nudi put svladavanja vlastite sebičnosti i olakšavanje sveopće patnje (48). Taj put svladavanja u islamu i kršćanstvu konkretiziran je u obliku posta.

U hinduizmu je u prvom planu štovanje životinja kao bogova.

Čovjek se utječe u njihovu zaštitu jer je svijet ispunjen živim bićima koja se međusobno usisavaju i uništavaju. On može biti žrtva tog međusobnog uništavanja te zato moli pomoć i zaštitu od božanskih sila, a njih je prepoznao u pojedinim životinjama.

Osobito štovana životinja u hinduizmu je krava. Ona čovjeka vodi i čuva. Druga takva životinja je zmija. Ona se razlikuje od krave po tome što je istodobno bog i demon, stoga u sebi ujedinjuje oprečne elemente svetoga (59). Za nju se vjeruje da je nositelj osobito snažne sile koja je iznad prirode i čovjeka.

U hinduizmu postoji mitska slika prvobitnog idealnog stanja sklada i miroljubivosti. U to vrijeme životinje su imale svoje mlade i zato su objavile sveopći mir sa cijelom prirodom. Tako je sklopljen savez i sa čovjekom i on se toga dogovora držao. Zmije su bile čuvari te svete zemlje. Tko bi ubio zmiju, povrijedio bi i ubio zemlju koja bi tada ostala neplodna (71). Dakle, i u hinduizmu postoji težnja za rajskim svijetom, za prvobitnim skladom između čovjeka i prirode. U hinduizmu čovjek traži zaštitu u samoj prirodi od bića koja su isto tako dio nje same. Tu zaštitu i sigurnost nalazi u pojedinim životinjama ne bi li one pronašle put do sveopćeg mira i čuvala njega i prirodu od opasnosti. Prema ovoj priči, zaključuje Gerlitz, u početku prirode i svijeta središnje mjesto zauzimala su životinje i zemlja.

U svetim tekstovima židovske i kršćanske kozmogonije u SZ-nom izvještaju o postanku središnje mjesto zauzima čovjek. Priroda je tek okvir zbivanja njegove

sudbine. Svaki trag božanskog iz nje se ovdje briše. Ona je samo umjetničko djelo umjetnika nad umjetnicima. A njezina je svrha služiti čovjeku i svjedočiti o svojem tvorcu. Gerlitz to potvrđuje Augustinovima refleksijama o Bogu Stvoritelju. Augustin se pita što je to što ljubi kad Boga ljubi. Jesu li to stvorenja u prirodi, more, životinje, vjetrovi, zrak, nebo. Svako stvorenje kojemu se Augustin obraća za odgovor poriče bilo kakvu božanstvenost i sva jednoglasno odgovaraju »Bog nas je stvorio«. Promatrajući prirodu, diveći se njoj i cjelokupnom svemiru Augustin ponjima spoznaje pravoga Boga Tvorca. Već svojim čudesnim postojanjem sva stvorenja u sebi nose isti dah — pečat svojega stvoritelja. Čovjek je Bogu najbliži, na njegovu je sliku i priliku i zato ima neke božje atribute, ali umanjenog opsega. On je poput Boga vladar i gospodar prirode. Ali, time se ne iscrpljuje odnos Boga prema prirodi niti odnos čovjeka i prirode.

Dakle, u kakvom su oni međuodnosu? Bog se prema njoj ne odnosi kao prema pukom objektu. U njoj je rajski vrt i sva je rajskog izgleda. U tom vrtu su životinje i čovjek živjeli u miru i sreći. Nakon čovjekova grijeha odnosi su narušeni. Čovjek ostaje u grijehu i često je s prirodom u sukobu, osobito sa životinjama. Ali, Bog ne razdvaja te dvije sudbine, ne djeli ih. Gotovo zajedno prolaze kroz ista iskušenja. Priroda nijema a čovjek glasan i odgovoran. Kada je Bog čovjeka kaznio, recimo to tako, prirodnom nepogodom — poplavom, sačuvao je ljudski par i parove svih životinjskih vrsta. Bog skrbi za Nou, s njim sklapa savez, a preko njega i za životinje brine i uračunava ih u savez (73). Osobito se njima služi kad čovjeku želi nešto važno reći. One su nekada znak blagoslova i pomirenja, a nekad su znak prokletstva.

Mir među životinjama često je slika kraja vremena. Kao što je bio mir među njima u rajskom vrtu, tako će se vratiti mir čovjeku i on će biti u skladnim odnosima sa cjelokupnom prirodom (90). Međutim,

kako ostvariti taj idealni mir kada prema Postanku čovjek nije nikada bio u stvarnom zajedništvu sa životinjama kako je to u budizmu i hinduizmu. U SZ—u je istaknuta razlika između čovjeka i životinje. Bog je izričito razlikovao čovjeka od životinje. Kad je svima dao ime čovjek »ne nađe pomoć kao što je on« (Post 2,20). Osobno zajedništvo je bilo neostvarivo, ali šira zajednica u kojoj su životinje bile sa čovjekom u miru i bez ometanja, bez opterećenja je zaživjela. Životinje su mu bile na raspolaganju samo da mu služe. Iz toga se ipak razvio sudbonosan odnos služenja i koristi. No, u tome one nisu ostale prepuštene čovjekovoj samovolji, kako se često misli, Bog je ostao njihov gospodar kao i čovjekov (99). Bog je od čovjeka tražio kao od onoga koji ima vlast nad prirodom, odgovornost da ju štiti i uzdržava. U starozavjetnim tekstovima sve je usmjereno prema miru između čovjeka i prirode, navodi Gerlitz.

U NZ—u evanđelist Marko čini kratku retrospektivu i u Isusovoj kušnji sagledava cjelokupnu povijest odnosa između Boga, čovjeka i prirode. Gerlitz to smatra središnjim događajem kada opisuje odnos čovjeka i prirode u kršćanstvu.

Isus odlazi u pustinju i boravi ondje 40 dana dok ga je sotona iskušavao. Dolazak u pustinju — to je početak stvaranja kad je sve bilo pusto i prazno. Isus boravi u pustinji s anđelima i divljim životinjama u zajedništvu mira i ljubavi. Stanje kao u rajskom vrtu. Zatim dolazi đavao i kušaga — nije li to povijest čovjekova robovanja grijehu. Isus na kraju pobjeđuje grijeh i tešku kušnju — navještaj povratka blaženom stanju, stanju mira i sklada sa cijelom prirodom. Krist je kao novi Adam izvršio pomirenje između Boga i ljudi i između čovjeka i prirode (110). Životinje i biljke često u Isusovim prisposodobama i parabolama dolaze metaforički i alegorijski. One su slika stanja koje Isus slušateljima želi prenijeti. Zna da govor prirode ljudi najbolje poznaju što opet potvrđuje da je čovjek u posebnom odnosu sa njom,

svakako ne površnom. Ipak odnos ljudi prema životinjama je uglavnom korisnički, dakle posve drukčiji nego u budizmu i hinduizmu. One su u određenim momentima zbog koristi koju su od nje imali služile kao simboli nove stvarnosti. Tako su domaće životinje u betlehemsjoj štalići okupljene oko novorođenog Isusa bile metafora za jedan univerzalan događaj u koji su uvrštena sva živa bića.

Zatim, žrtveno janje koje povezuje SZ i NZ. Janje u Isusovo vrijeme prestaje biti žrtvena i obredna životinja. Svojom prolivenom krvlju postaje nosilac temeljne poruke kršćanstva – otkupljenja čovjeka i cijele prirode. To je žrtvovano janje bila slika Isusove žrtve. Od tad prestaje i posrednička uloga janjeta između Boga i ljudi. Tako autor ističe da životinje više nisu samo metafora niti okvir Isusovog djelovanja. One same postaju sudionici Isusovog djela (117).

Isus u svojim parabolama koristi prirodu ukazujuću na njezinu ljepotu i dorečenost. Čovjek bi trebao promatrajući prirodu oko sebe, učiti od nje. Zato ju je Bog tako čudesno oblikovao i ukrasio bez njezine zasluge, a kako se Bog tek onda o čovjeku brine koji je na njegovu sliku i priliku. Dakle, čovjek treba spoznati, promatrajući prirodu, da Bog stvoritelj s osobitom pažnjom brine za svoja stvorenja i da ih nikada ne ostavlja same. Ali, time raste i čovjekova odgovornost i krivnja ako prezre prirodnu objavu (128) i ako ne spozna da se u prirodi ogleda nevidljivi kao što je to Augustin izvrsno izrekao.

O biljkama se u NZ-u govori u prisposodobama o kraju vremena. Dan im je eshatološki karakter jer najavljuju novog čovjeka u novom svijetu u kontekstu novog stvaranja. One već svojom sjetvom, rastom, dozrijevanjem i žetvom govore o životu koji može proći u prazno ali ako urodi plodovima kao što to priroda pokazuje život je ispunjen i svršetak vremena dočekat će u radosti jer će izbjeći sud Božji. Oni koji to shvate bit će pravi Kri-

stovi sljedbenici i kada se to dogodi bit će »Bog sve u svemu«. Sve će tada, sav svijet, biti odsjaj Kristovog lika. S ovim Pavlovim obećanjem Gerlitz uspoređuje nadu u budizam, pa i u drugim religijama jer ih sve skupa prožima takva nada (151).

Sva patnja kroz koju čovjek prolazi oslikava se i u prirodi osobito danas kada je ozbiljno ugrožena od samoga čovjeka. Međutim sva ta patnja i mnoštvo grijeha koji se u prirodi očituju neće prestati dokle god čovjek ne postane pravi kralj stvorenja navodi Gerlitz. Dakle, konačna nada se prema navedenom polaže ipak u čovjeka bez obzira što je on istodobno i najveći njezin razaratelj. On očito mora postati kralj stvorenja prema prvom stanju sklada i jedinstva čovjeka i prirode (155).

U **Islamu** se također govori o rajskom vrtu prema onom biblijskom iz Post 2,15. U toj se religiji iščekuje obnavljanje rajskog stanja i konačni izlaz iz progonstva u pustinji. Taj prostor teških životnih uvjeta u prirodi je smješten i njezin je integralni dio i u njemu se događaju brojna iskušenja. Ambivalentna situacija. Dok Stvoritelj daruje čovjeka prirodom, u njezinom ga prostoru istodobno i kažnjava ne bi li probudio u njemu odgovornost i sukladno s tim promjenu ponašanja. Dakle, priroda je i rajski vrt, ali isto tako i pakleni vrt izгона i patnje. Tek kad se ostvari sklad i ravnoteža odnosa u prirodi isto će se dogoditi i među ljudima, (160) smatra Gerlitz. Zanimljivo je da u islamskoj slici raja nema divljih životinja. Tek u kasnijoj islamskoj literaturi dolaze životinje. Uz čovjeka su i zajedno s njim obožavaju i slave stvoritelja. U biblijskom raju Bog je boravio i bio je blizak čovjeku i prirodi. U rajskom vrtu u Kuranu Bog ne boravi i nije u njemu naseljen (163). To ne znači da je njegova briga o stvorenju nedostatna. Dapače sav biljni i životinjski svijet, cjelokupna biosfera, stvorena je radi čovjeka i njegove sreće. Priroda čovjeku služi da mu svjedoči Božju mudrost, moć, dobrotu i brigu i da mu bude upozoz-

renje kazne i posljednjeg suda. Ona mu treba biti životni putokaz i usmjeravati ga. Gotovo isto kao u Abrahamskoj religiji. Jako je naglašena sličnost između islamskog i židovskog shvaćanja odnosa čovjeka i prirode.

Sva su zbivanja u prirodi znakovi Božji jer kao što su nebo i zemlja usmjereni jedni na druge tako je i čovjek usmjeren na prirodu. Zato mu Bog kroz nju i govori.

Osobito je tu važna slika zajedništva. Ono je od početka bilo među životinjama. Tako se proširilo zajedništvo između ljudi i životinja. Prema tome, nužno je njegovati zajedništvo i među vjernicima jer bez zajedništva nije moguć život (174).

Životinje također govore i o naravi trpljenja. Kako god one trpe tako će trpjeti i okorjeli nevjernici. Tu opomenu ljudi mogu prepoznati u životinjama jer one zato i jesu potpuno u službi čovjeka i njegova života. Zbog takve uloge neće im izostati nagrada. Bit će obdarene kao i čovjek Allahovim blaženstvom jer smrt nije kraj. Nakon nje uslijedit će uskrsnuće koje će zahvatiti cijelu prirodu ali to će se zbiti mehanički a kod čovjeka na temelju odgovornosti (182).

Čovjek je nakon izгона iz raja posve podložan požudi i pohlepi. U islamu se zato razvila praksa strogog posta. On bi trebao postati djelotvorno sredstvo samodiscipliniranja. Prema tome post ima kod muslimana iznimnu etičko-moralnu vrijednost (191). Postom se čovjek treba vježbati u uzdržavanju od grijeha i postajati svjesniji vlastite odgovornosti za sav svijet i prirodu. Puno je jače istaknuta čovjekova odgovornost za prirodu nego što je to u drugim religijama jer se stalno ističe da je sve njemu na služenje stvoreno i zato za sve odgovara. Post bi ga u tim trenucima trebao potaknuti na spremnost da se žrtvuje za druge, pa tako i za prirodu (192).

Post bi se mogao prihvatiti kao alternativa jednog novog i drukčijeg ekološkog programa. Današnjem modernom, zasićenom i preopterećenom čovjeku post bi bio

nužan jer on bi ga mogao potaknuti na samoodricanje i oslobođenje od zavisti, pohlepe i mržnje, kako međusobne tako i međunarodne. To bi ga sigurno vodilo izmirenju sa cijelom prirodom i vratila bi se prirodna ravnoteža, a to bi bilo nužno jer svi smo stanovnici iste kuće — oikosa. Utoliko je i aktualna Gerlitzova ideja o općoj ekologiji na temeljima religijske ekologije.

Miroslav Artić

Ulrich Beck

SCHÖNE NEUE ARBEITSWELT

Vision: Weltbürgergesellschaft

Campus, Frankfurt/New York, 1999, 255 str.

Ulrich Beck je u nizu svojih prethodnih radova — u samostalnim knjigama, studijama ili zbornicima što ih je priredio — analitički i teoretski propitivao moderno društvo i zapravo pripremio sadržaj knjige *Lijepi novi svijet rada. Vizija: društvo svjetskih građana*, kao zaokruženi pogled na stanje koje nas nosi u novo stoljeće. Ponajprije mislimo na knjige *Što je globaliziranje* (1998), *Individualiziranje i integracija* (zbornik, 1997), *Djeca slobode* (zbornik, 1997), *Perspektive svjetskog društva* (1998, zbornik), *Budućnost rada i demokracije* (zbornik, 1999).

Pored Beckovog priloga *Model Bürgerarbeit* (7.–189. str.) koji je ključni u ovoj knjizi, u njoj su prilozima još četiriju autora: Gerd Mutz: *Das Ende der Treck-Kultur* (190–207); Ruth Babela Engo-Tjega: *Die Zukunft Afrikas* (208–225); Baharuddin Shamsul: *Das Arbeitsleben der Muslime in Südostasien* (226–236), te Hing Ai Yun: *Die Veränderung der Arbeitskultur in Asien* (237–246).

Knjiga *Lijepi novi svijet rada* druga je po redu u »Campusovoj« seriji od dvanaest knjiga »Vizije za 21. stoljeće«, a u povodu Expo 2000. što se ima održati u Hannoveru. Prva u toj seriji nosi naslov *Agenda 21*,